

Σχέδιο έρευνας

**«Διδακτική Έρευνα: “Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα
Δικαιώματα: Μαθαίνοντας την ελευθερία”»**

Όνοματεπώνυμο και ιδιότητα Μελών Τριμελούς Επιτροπής ή
Επιβλέποντος/ουσας Καθηγητή/τριας:

Επιβλέπον Μέλος ΔΕΠ κ. Δέσποινα Καρακατσάνη

Α' Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής κ. Χαρίλαος Ζάραγκας

Β' Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής κ. Βασιλική Πλιόγκου

Ερευνήτρια: Ουρανία Ελένη Ζαχαριάδου

Περιεχόμενα

Σημασία, Αναγκαιότητα και Σκοπός της έρευνας.....	2
Θεωρητική πλαισίωση	4
Αναφορά σε συναφείς ξένες και ελληνικές έρευνες	5
Ερευνητικά ερωτήματα σε αντιστοιχία με το σκοπό.....	10
Μεθοδολογία – Χρόνοι	12
Ζητήματα Δεοντολογίας και Δειγματοληψία.....	13
Φάσεις έρευνας.....	14
Ζητήματα οργάνωσης της έρευνας και Ερευνητικά εργαλεία.....	14
Προσδοκώμενα αποτελέσματα και Συμβολή στην προώθηση της εκπαίδευσης κ της επιστήμης.....	17
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	18

Σημασία, Αναγκαιότητα και Σκοπός της έρευνας

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση του ενδιαφέροντος σε ζητήματα που άπτονται των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Keet, 2015) και στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να θεωρηθεί η ενημέρωση, η πληροφόρηση, αλλά και κάθε μορφής διδασκαλία που επιδιώκει τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κουλτούρας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Πλιόγκου, 2011). Σύμφωνα, με έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης (2017), από το 2012 παρατηρείται μια σταθερή πρόοδος στις χώρες (40 στον αριθμό), αναφορικά με την Δημοκρατική Παιδεία και την Εκπαίδευση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η έρευνα υποστηρίζει πως οι δύο προαναφερόμενες παιδαγωγικές προσεγγίσεις γνωρίζουν όλο και μεγαλύτερη αναγνώριση, καθώς προβάλλεται η αναγκαιότητά τους στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που καλούνται οι άνθρωποι να αντιμετωπίσουν στις σημερινές κοινωνίες (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2017).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέονται –μεταξύ άλλων- και με τον ανθρωπισμό, καθώς ο ανθρωπισμός αναγνωρίζει και σέβεται στην πράξη την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου (Ζάραγκας, 2019). Υπό αυτό το πρίσμα, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν ένα πολιτικό, αλλά και ηθικό αίτημα (Ζάραγκας, 2019) που

μέσω της παιδείας μπορεί να εκπληρωθεί. Η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα όχι μόνο είναι αναγκαία και ωφέλιμη για το παρόν και το μέλλον της ανθρωπότητας, αλλά αποτελεί παράλληλα και ένα διεθνές κατοχυρωμένο δικαίωμα και μια παγκόσμια υποχρέωση (Πλιόγκου, 2011). Στον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (1945) αναφέρεται ως ένας από τους σκοπούς του η «ανάπτυξη και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών» (άρθρο 1), ενώ απορρέει ως δικαίωμα και από το προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΗΕ, 1948).

Αρκετοί είναι πλέον οι επιστήμονες που υποστηρίζουν ότι κατά τη σχολική ζωή, οι μαθητές/τριες δε χρειάζεται μόνο να αποκτούν γνώσεις που μπορούν να συμβάλουν στην ακαδημαϊκή τους πορεία, αλλά θα ήταν ωφέλιμο να εξοικειώνονται και με άλλα σημαντικά ζητήματα της κοινωνικής ζωής και να κατανοούν τη σημασία και τις ευρείες διαστάσεις και εφαρμογές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην καθημερινή ζωή. Ιδιαίτερα σημαντική, μάλιστα, κρίνεται η κατανόηση πως την ίδια στιγμή που η ελευθερία του εαυτού τους είναι αδιαπραγμάτευτη, την ίδια στιγμή αυτή περιορίζεται αναγκαστικά από την ελευθερία των άλλων, στο πλαίσιο της ισοτιμίας μεταξύ όλων των ανθρώπων και της κοινωνικοποίησης (Ζεργιώτης, 2019). Επίσης, μια παιδεία βασισμένη σε δημοκρατικές αρχές μπορεί να καλλιεργήσει διανοητικές ικανότητες των μαθητών/τριων, αλλά και να λειτουργήσει ως καλός αγωγός αρχών που διέπουν την κοινή δημοκρατική ζωή (Καρακατσάνη, 2004). Μέσω της ΕΑΔ, καλλιεργείται μια κουλτούρα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία στηρίζεται στην αναγνώριση της αξίας της ανθρωπίνης ζωής και αξιοπρέπειας, της κατανόησης και του σεβασμού της διαφορετικότητας, της ελευθερίας έκφρασης, της ισότητας, της δημοκρατίας, της αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης (Πλιόγκου 2011).

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω αλλά και λαμβάνοντας υπόψη τη σημερινή Ελληνική, Ευρωπαϊκή και Παγκόσμια πραγματικότητα, γίνεται αντιληπτό πως η ΕΑΔ αποτελεί ένα αναγκαίο και χρήσιμο μέσο οικοδόμησης μιας πιο συνεκτικής, ανθεκτικής και ανθρωπίνης κοινωνίας. Με βάση αυτό, η παρούσα διδακτορική έρευνα σκοπεύει να αναδείξει έμπρακτα τον θετικό αντίκτυπο που έχει η ΕΑΔ στα παιδιά. Πιο αναλυτικά, η έρευνα σκοπεύει να μελετήσει τις επιδράσεις σε επίπεδο γνώσεων και στάσεων ενός προγράμματος ΕΑΔ. Το πρόγραμμα που θα υλοποιηθεί στα πλαίσια αυτής της μελέτης διαμορφώθηκε αποκλειστικά για την παρούσα έρευνα, εστιάζοντας σε συγκεκριμένα δικαιώματα και ελευθερίες, χρησιμοποιώντας εγκεκριμένα εκπαιδευτικά εργαλεία. Αναλυτικότητα, η έρευνα θα υλοποιηθεί σε μαθητές/τριες Γ' Γυμνασίου και θα εστιάσει σε δικαιώματα που σχετίζονται με την ελευθερία: α) της γνώμης, της έκφρασης και του τύπου (αρ. 18 & 19 της ΟΔΑΔ) και β) της συνείδησης και της θρησκείας (αρ. 18 της ΟΔΑΔ).

Θεωρητική πλαισίωση

Η ΕΑΔ μπορεί να έχει πολλές αναγνώσεις και εφαρμογές, από τη διδασκαλία για τα ανθρώπινα δικαιώματα έως και την προώθηση και προάσπιση των δικαιωμάτων αυτών (Lenhart & Savolainen, 2002, εντός Daniels, 2018, “Global Citizenship Education and Human Rights in Scottish education: Ananalysis of education policy”). Παρά το ευρύ φάσμα στο οποίο εκτείνεται η συγκεκριμένη παιδαγωγική, όλες οι πιθανές εκδοχές της παρουσιάζουν κοινά σημεία (Bajaj, 2011: 482, εντός Daniels, 2018, “Global Citizenship Education and Human Rights in Scottish education: Ananalysis of education policy”) που αξίζει να αποτελούν επιδιώξεις κάθε εκπαιδευτικού συστήματος. Ορισμένες από αυτές τις κοινές επιτεύξεις είναι η συζήτηση που προωθείται γύρω από τις διαφόρων μορφών κοινωνικές ανισότητες, αλλά και η παροχή γνώσεων και η ευαισθητοποίηση σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη σημασία της προστασίας τους. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται ότι η διδασκαλία αυτή, στη πράξη, οφείλει να είναι σύμφωνη με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο (τι θα διδαχθεί), αλλά και ως προς τη διαδικασία (πως θα διδαχθεί) (Bajaj, 2011: 482, εντός Daniels, 2018, “Global Citizenship Education and Human Rights in Scottish education: Ananalysis of education policy”). Μέσα από την ΕΑΔ δίνεται, επίσης, η δυνατότητα στους μαθητές/τριες να εξοπλιστούν με τα απαραίτητα εκείνα εργαλεία που θα τους βοηθήσουν στην οικοδόμηση και την προώθηση μιας οικουμενικής κουλτούρας αξιών που υπερασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η αξιοπρέπεια, η μη διάκριση, η αλληλεγγύη και η ανεκτικότητα στον «άλλο» (Struthers A. E. C., 2015).

Η βιβλιογραφία που μέχρι στιγμής έχει καλυφθεί, θα μπορούσε συνοπτικά να κατηγοριοποιηθεί σε ορισμένες ενότητες. Η πρώτη από αυτές είναι το θεωρητικό πλαίσιο, όπου προσεγγίζονται οι έννοιες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της εκπαίδευσης, καθώς και της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Παράλληλα, υπάρχουν διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις από διαφορετικά επιστημονικά πεδία, όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία κ.α. Επίσης, στην κατηγορία αυτή μπορούν να ενταχθούν μελέτες που υποστηρίζουν την αναγκαιότητα ύπαρξης της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής προσέγγισης. Ένα από τα σημαντικότερα, όμως, θέματα αυτής της ενότητας είναι οι μελέτες που αναφέρονται σε επιλεγμένες προσεγγίσεις, όπως η «κατηγοριοποίηση» της διδασκαλίας στα ανθρώπινα δικαιώματα: διδάσκοντας για (for), μέσα από (through) και σχετικά με (about) τα Ανθρώπινα Δικαιώματα – το οποίο θα αποτελεί και τμήμα του θεωρητικού πλαισίου της παρούσας εργασίας στην τελική της μορφή. Επιπλέον, εντοπίζονται στη συγκεκριμένη βιβλιογραφία οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ παιδαγωγικών που αλληλεπικαλύπτονται έως ένα σημείο, όπως για παράδειγμα η Ελευθεριακή/ Δημοκρατική εκπαίδευση, η εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη ή

Πολιτειακή εκπαίδευση κ.α. Η ενότητα αυτή του θεωρητικού πλαισίου θα αναλυθεί εκτενέστερα στο αντίστοιχο σκέλος της συγκεκριμένης διδακτορικής διατριβής.

Μια δεύτερη ενότητα της βιβλιογραφίας και του θεωρητικού πλαισίου θα είναι η ιστορική ανάδρομη/ εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δικαιωμάτων του παιδιού, της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά και του θεσμικού και νομικού πλαισίου αυτών. Δεν είναι λίγα αυτά που έχουν ως σήμερα γραφτεί για τις παραπάνω θεματικές, τόσο σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό, όσο και σε Ελληνικό πλαίσιο. Μέσω αυτών, μπορεί κανείς να λάβει γνώση για το τι ισχύει θεσμικά σήμερα στην Ελλάδα, την Ευρώπη, αλλά και Παγκοσμίως. Συχνά, γίνεται και ιδιαίτερη αναφορά σε πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση της εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα και για τα οποία υπάρχει επίσης υλικό στη βιβλιογραφία. Επιπλέον, η διαίρεση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε «γενιές δικαιωμάτων», παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και θα αποτελούν κομμάτι του θεωρητικού πλαισίου της παρούσας εργασίας. Σύμφωνα με τον καθηγητή (KarelVasak, 1974, εντός του Πλιόγκου, 2011) υπάρχουν τρεις γενεές ανθρωπίνων δικαιωμάτων: α) τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (για παράδειγμα το δικαίωμα στη ζωή, στην ελευθερία της έκφρασης, της θρησκείας κ.ά.), β) τα οικονομικά, κοινωνικά, και πολιτιστικά δικαιώματα (δηλαδή το δικαίωμα στην εργασία, στην κοινωνική ασφάλιση, στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην πολιτιστική ζωή κ.ά) και γ) τα συλλογικά δικαιώματα (όπως το δικαίωμα σε καθαρό περιβάλλον, ειρήνη, τροφή κ.ά. (Ρούκουνας, 1995).

Αναφορά σε συναφείς ξένες και ελληνικές έρευνες

Αν και έχει σημειωθεί μια αύξηση του ερευνητικού ενδιαφέροντος στο συγκεκριμένο πεδίο, πολύς είναι ακόμα ο χώρος για έρευνα στο πεδίο της εκπαίδευσης, και ειδικά σε ό,τι έχει να κάνει με την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Καταγράφοντας με περισσότερη ακρίβεια ορισμένες μελέτες, αξίζει να γίνει αναφορά σε μερικές από τις έρευνες που έχουν υλοποιηθεί σε διεθνές επίπεδο. Η Amadeo και οι συνεργάτες της (2002) διεξήγαγαν μια έρευνα σε 16 χώρες, για να μελετήσουν τις πολιτειακές γνώσεις και στάσεις των μαθητών/τριων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Από τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής φαίνεται ότι οι μαθητές/τριες αναγνωρίζουν τη σημασία κύριων γνωρισμάτων της δημοκρατίας και ενστερνίζονται την άποψη πως είναι ωφέλιμο για τη δημοκρατία να μπορούν όλοι να εκφράζουν ελεύθερα την άποψή τους, να υπάρχει η δυνατότητα ελέγχου των πολιτικών από τους πολίτες, να εξασφαλίζεται ένα ελάχιστο εισόδημα για όλους, να μπορούν οι πολίτες να διαμαρτύρονται ειρηνικά, να υπάρχουν κανόνες για τα πολιτικά κόμματα και να υποστηρίζεται η ενασχόληση των γυναικών στην πολιτική. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες κρίνουν αρνητικά για μια

δημοκρατία το να έχουν ορισμένοι εύποροι επιχειρηματίες μεγαλύτερη επιρροή στην πολιτική σκηνή από ότι άλλοι πολίτες, να «μοιράζονται» πολιτικές θέσεις στα μέλη μιας οικογένειας, ο τύπος να είναι υπό την κατοχή μιας εταιρίας, να υπάρχει εμπλοκή των πολιτικών στη δικαιοσύνη να μην επιτρέπεται η άσκηση κριτικής στην κυβέρνηση. Τέλος, οι μαθητές/τριες είχαν θετική στάση απέναντι στα δικαιώματα των μεταναστών και των γυναικών, με πιο έντονη την υποστήριξη των κοριτσιών και των μεγαλύτερων συμμετεχόντων και στις δύο κατηγορίες.

Στην έρευνα των Covell και Howe (1999), σχετικά με την επίδραση της εκπαίδευσης των δικαιωμάτων του παιδιού σε μαθητές/τριες στον Καναδά, φάνηκε πως οι συμμετέχοντες είχαν μια πιο ευρεία, αλλά και ακριβέστερη γνώση των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Επιπλέον, οι περισσότεροι δάσκαλοι αξιολόγησαν θετικά την παρέμβαση κρίνοντας πως συνέβαλε στην ευαισθητοποίηση των παιδιών. Επίσης, κάποιιοι υποστήριξαν πως παρατήρησαν μείωση των αντικοινωνικών συμπεριφορών και βελτίωση του κλίματος της τάξης. Σε σύγκριση με τα παιδιά που δε συμμετείχαν στο πρόγραμμα, οι μαθητές/τριες που έλαβαν μέρος φάνηκε να είναι πιο ανοιχτοί στην αποδοχή παιδιών από μειονοτικές ομάδες, να έχουν μια καλύτερη κατανόηση των δικαιωμάτων τους, αλλά και εννοιών όπως η ισότητα. Τέλος, οι δάσκαλοι ανέφεραν πως οι μαθητές/τριες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, μέσω της κατανόησης που απέκτησαν για τα δικαιώματά τους, είχαν την δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν πως τα δικαιώματα των παιδιών παραβιάζονται συχνά και υποστήριξαν πως η εκπαίδευση για τα δικαιώματα των παιδιών στα τέλη της παιδικής ηλικίας μπορεί να χρησιμεύσει ως καταλύτης για στάσεις που υποστηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικά.

Μια άλλη μελέτη σχετικά με τις απόψεις των νέων εφήβων για τα ανθρώπινα δικαιώματα έλαβε χώρα στην Κολομβία, τη Βόρεια Ιρλανδία, τη Νότια Ιρλανδία και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Barton, 2015). Στην έρευνα αυτή κάποιοι μαθητές/τριες τοποθετούσαν τις καταπατήσεις σε τόπους- χώρες αρκετά μακριά από τον τόπο διαμονής τους (κυρίως μαθητές/τριες των Η.Π.Α.), όταν όμως ερωτήθηκαν ποια ήταν τα βασικά προβλήματα στη χώρα τους ήταν σε θέση να εντοπίσουν και να αναφέρουν τις διακρίσεις κατά των μεταναστών, την καταπάτηση του δικαιώματος της ανεξιθρησκίας, της ελεύθερης έκφρασης, της ίσης μεταχείρισης, της πρόσβασης στην εκπαίδευση και στα βασικά για την ανθρώπινη διαβίωση. Τα περισσότερα παραδείγματα των παιδιών αυτών προέρχονται από τα Μ.Μ.Ε. και τα μαθήματα του σχολείου, σε αντίθεση με μαθητές/τριες από την Κολομβία που αναφέρθηκαν σε εμπειρικά παραδείγματα (δικά τους, αλλά και ανθρώπων που γνώριζαν). Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή τόσο η σημασία της (πολιτικής) επικαιρότητας, όσο των γνώσεων, αλλά και της αναγνώρισης της οικουμενικής ισχύς των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η Becker (2021) μελέτησε την εκπαίδευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ένα πλαίσιο αποαποικιοποίησης σε διάφορες χώρες (Ολλανδία, Ισραήλ, Νότια Αφρική, Ινδία). Ένα από τα ευρήματα της έρευνας δείχνει πως οι περισσότεροι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα στηρίζονται στον ανθρωπισμό και τη δημοκρατία. Η έρευνα, ωστόσο, θίγει και το ζήτημα της σύνεσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με το δυτικό πολιτισμό και τη συχνή παρουσίασή τους αποκλειστικά εντός του πλαισίου των δυτικών αξιών. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες από τη Νότια Αφρική δεν ενστερνίζονται αυτήν την άποψη και σχετίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα με την αφρικανική φιλοσοφία που εστιάζει στην κοινότητα και τη συμπόνια. Εντύπωση, όμως, κάνει η δήλωση αρκετών Εβραίων μαθητών/τριών από το Ισραήλ πως οι Παλαιστίνιοι μαθητές/τριες δεν θα πρέπει να απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα με τους συνομηλίκους τους (Gordon, 2012, εντός Becker, 2021). Στον αντίποδα, είναι η δήλωση ενός Παλαιστίνιου (Moghli, 2020, p. 18, εντός Becker 2021) «Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι υπέροχα, αλλά όταν πρόκειται για τους Παλαιστίνιους δε σημαίνουν τίποτα [...]. Δεν έχει σημασία πόσες μεθόδους χρησιμοποιούμε για να αντισταθούμε, πάντα θα απανθρωποιούμαστε και θα θεωρούμαστε τρομοκράτες». Δηλώσεις σαν και αυτή, μάλλον καθιστούν ακόμη πιο επιτακτική τη διδασκαλία την ουσιαστική ΕΑΔ μέσα από ένα οικουμενικό, συμπεριληπτικό πρίσμα.

Μια ενδιαφέρουσα σχετική μελέτη στην Ελλάδα έχει γίνει από τους Ζάραγκα και Πλιόγκου . (2018). Η συγκεκριμένη έρευνα αποσκοπούσε στο να προσεγγίσει και να προωθήσει τις έννοιες της ευθύνης και του σεβασμού μέσα από την εφαρμογή ενός προγράμματος που δίνει έμφαση στη φυσική αγωγή. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 24 παιδιά νηπιαγωγείου των Ιωαννίνων. Οι δραστηριότητες είχαν συμπεριληπτικό χαρακτήρα, απαιτούσαν συνεργασία με όλους, κανόνες συμπεριφοράς, σύγκριση, ενώ γίνονταν και εξατομίκευση, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Επιπλέον, οι δράσεις συμπεριελάμβαναν παραδοσιακά παιχνίδια και χορούς από διάφορες χώρες, καθώς και διδασκαλία επίλυσης διαφορών. Για την υλοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν διάφορα ερευνητικά εργαλεία (όπως οι συνεντεύξεις με τα παιδιά, η συμμετοχική παρατήρηση και η συμπλήρωση εντύπων παρατήρησης κλπ). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως τα παιδιά αύξησαν τις γνώσεις τους σχετικά με τις συγκεκριμένες έννοιες και «την αξία αυτών των εννοιών για την ευημερία της ευρύτερης κοινότητας». Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι συμμετέχοντες έμαθαν να είναι πιο παρατηρητικοί και συμμετοχικοί σε τέτοιες συζητήσεις και δραστηριότητες, φάνηκε να απολαμβάνουν το πρόγραμμα και σημειώθηκε πρόοδος των κινητικών τους δεξιοτήτων. Με βάση αυτά, η παρέμβαση θεωρείται απόλυτα επιτυχημένη σε όλα τα επίπεδα – στόχους: το γνωστικό επίπεδο (σε επίπεδο γνώσης, κατανόησης και εφαρμογής των εννοιών της ευθύνης και του σεβασμού), το συναισθηματικό επίπεδο (λ.χ. ανάπτυξη κριτικής σκέψης κ.α.), το ψυχοκινητικό επίπεδο (π.χ. βελτίωση των κινητικών δεξιοτήτων, αύξηση

παρατήρησης των στάσεων των άλλων παιδιών σχετικά με την ευθύνη και τον σεβασμό, έκφραση σχετικών συναισθημάτων κλπ).

Άλλη μια έρευνα του συγκεκριμένου πεδίου, στον ελληνικό χώρο, έγινε από την Κουτσουρη (2019) και ήταν εστιασμένη στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα αυτή φαίνεται να πιστεύουν πως οι εκπαιδευτικοί είναι οι βασικοί προασπιστές των δικαιωμάτων τους και σπάνια τους αμφισβητούν, αν και συχνά πιστεύουν πως εκείνοι τους αδικούν. Από την άλλη οι εκπαιδευτικοί στην πλειοψηφία τους υποστηρίζουν ότι οι μαθητές/τριες έχουν περισσότερα δικαιώματα και ελευθερίες από τους ίδιους, ενώ προβληματίζονται για την ισχύ των δικαιωμάτων παιδιών που διαφέρουν από την πλειοψηφία. Επιπλέον, η έρευνα υπογραμμίζει πως η έλλειψη ελεύθερου χρόνου των μαθητών/τριων (λόγω επιβαρημένου προγράμματος) δεν τους δίνει τη δυνατότητα να σκέφτονται και να ενεργούν ως ελεύθερα, σκεπτόμενα άτομα, αλλά ως «καταναλωτές πληροφοριών και γνώσεων». Παράλληλα τονίζεται πως παρά το γεγονός ότι διάφορα προγράμματα σήμερα φαίνεται να γίνουν τη δυνατότητα έκφρασης των παιδιών, στην πραγματικότητα αυτά υλοποιούνται με τέτοιο τρόπο που περιορίζουν την ελεύθερη έκφραση και συμμετοχή των παιδιών. Αρκετά, επίσης, είναι τα προγράμματα που εστιάζουν στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και την αντιμετώπιση περιστατικών εκφοβισμού, τα οποία όμως δεν έχουν πετύχει την αλλαγή στάσεων και την καταπολέμηση στερεοτύπων πολλών μαθητών/τριων. Μερικά ακόμη ευρήματα της έρευνας αναφέρουν πως τα ηλεκτρονικά παιχνίδια έχουν αντικαταστήσει το ομαδικό παιχνίδι, η σεξουαλική αγωγή πραγματοποιείται μέσω του διαδικτύου, οι μαθητές/τριες δεν έχουν καλή σχέση με τα βιβλία και η γραπτή τους έκφραση είναι συχνά προβληματική. Όλα αυτά σε συνδυασμό με τις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που επιφέρουν μείωση των δικαιωμάτων, αλλά και με την αύξηση του ρατσισμού και της ισλαμοφοβίας ακόμη και εντός των σχολείων καθιστούν πιο επιτακτική την ανάγκη μιας εναλλακτικής εκπαιδευτικής προσέγγισης που θα έχει ως επίκεντρο τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αξίες που απορρέουν από αυτά.

Η Παγώνη (2007) μελέτησε τα μαθητικά συμβούλια υλοποιώντας μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα σε ένα σχολείο που εφαρμόζει την παιδαγωγική Freinet, μιας «μονάδας ελέγχου» και σε ένα σχολείο στην Ελβετία που εφαρμόζε την πρακτική των μαθητικών συμβουλίων. Από την ανάλυση του κειμένου του κανονισμού των δύο σχολείων, προέκυψε ότι στο σχολείο Freinet ο κανονισμός αποτελεί κυρίως ένα κείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, που οριοθετεί τους ρόλους των μελών της μαθητικής κοινότητας, ενώ παράλληλα ξεκαθαρίζει την προέλευση του και τους στόχους του. Αντίθετα, στο άλλο σχολείο (ομάδα ελέγχου) φαίνεται πως ο εσωτερικός κανονισμός έχει έναν πιο κατασταλτικό ρόλο που εστιάζει, κυρίως, στις υποχρεώσεις των μαθητών/τριων. Αξίζει να σημειωθεί ότι και η αντίληψη των μαθητών/τριων για τον εσωτερικό κανονισμό, συμφωνεί με την ανάλυση του

κειμένου, καθώς στην ομάδα ελέγχου οι μαθητές/τριες είτε αγνοούν, είτε έχουν αρνητική άποψη για το ρόλο, τη δημιουργία και τη χρηστικότητα του. Αυτή η εικόνα διαφέρει για τους/τις μαθητές/τριες του σχολείου Freinet, όπου στην πλειοψηφία φαίνεται να γνωρίζουν το περιεχόμενό του και να εκτιμάν θετικά τη λειτουργικότητά του. Από την άλλη μεριά, οι μαθητές/τριες της ομάδας ελέγχου είναι αρκετά δυσαρεστημένοι, καθώς θεωρούν πως η άποψή τους δεν ακούγεται ή/και δεν λαμβάνεται ποτέ υπόψη. Επίσης, στα σχολεία Freinet οι τρεις βασικές νόρμες που επικρατούν είναι: η εργασία, η συνεργασία και η πολιτική υπευθυνότητα (δηλαδή η υπευθυνότητα απέναντι στην κοινότητα και τους νόμους της). Στο σχολείο της Γενεύης, η κυρίαρχη νόρμα σχετίζεται με την ανάπτυξη της διαπροσωπικής υπευθυνότητας των μαθητών/τριων. Τέλος, σε ό,τι αφορά τις παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών, σημειώθηκαν αρκετές και καίριες διαφορές. Στα συμβούλιο του σχολείου Freinet, ο δάσκαλος έχει κεντρικό ρόλο, ενώ στο σχολείο της Γενεύης είναι σχεδόν απών.

Μια μελέτη που συνδυάζει αρκετές από τις ενότητες που προαναφέρθηκαν και θα αποτελούν μέρος του θεωρητικού πλαισίου της συγκεκριμένης διδακτορικής διατριβής είναι αυτή της Πλίογκου (2011), που δημοσιεύτηκε στα πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Παγκόσμιας Οργάνωσης Πρώτης Αγωγής και Εκπαίδευσης (O.M.E.P.) που πραγματοποιήθηκε από το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, με θέμα: «Δημιουργικότητα και μάθηση στην πρώτη σχολική ηλικία» (2011). Στο συγκεκριμένο κείμενο παρουσιάζεται μια σημαντική βιβλιογραφική ανασκόπηση στο πεδίο της εκπαίδευσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μια σύντομη – νομική κυρίως- ιστορική αναδρομή της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων αυτών. Επίσης, γίνεται αναφορά σε θεωρητικές προσεγγίσεις και ορισμούς που συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση του θέματος. Εκτός, όμως, των παραπάνω το κείμενο συμπεριλαμβάνει και την παρουσίαση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που εφαρμόστηκαν σε παιδιά νηπιαγωγείου και Δημοτικού και στόχευαν την ευαισθητοποίησή τους στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού. Τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη των στόχων ήταν το παιχνίδι, μέσα από το οποίο «το παιδί αναγνωρίζει δικαιώματα, εκφράζει συναισθήματα και συνειδητοποιεί αξίες, όπως η συνεργασία, η αμοιβαία εκτίμηση, ο αλληλοσεβασμός, η δικαιοσύνη κ.ά» (Πλίογκου, 2011). Οι δράσεις υλοποιήθηκαν σε σχολεία της Αλεξανδρούπολης και της Θεσσαλονίκης, ενώ το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε αντλήθηκε από διεθνείς οργανισμούς, όπως η Unicef, η Διεθνής Αμνηστία, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Unesco κ.λπ. Η πρώτη δράση ονομάζεται «Όλοι γεννιόμαστε ελεύθεροι και ίσοι!»-Το δέντρο των δικαιωμάτων, ενώ η δεύτερη είχε τίτλο «Μαθαίνουμε την ιστορία των δικαιωμάτων του παιδιού», αλλά και οι δύο είχαν διαδραστικό χαρακτήρα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, και οι δύο εφαρμογές είχαν θετικό αντίκτυπο και ταυτόχρονα έκαναν ξεκάθαρη τόσο την αναγκαιότητα τέτοιων εκπαιδευτικών πρακτικών, όσο και τη δυνατότητα των

παιδιών να ανταποκρίνονται και να μαθαίνουν από αυτές, ακόμα σε αρκετά νεαρή ηλικία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ΕΑΔ αποτελεί και η υλοποίηση του προγράμματος «Εγώ κι εσύ» από την Διεθνή Αμνηστία, που ξεκίνησε το 2019 σε περίπου 50 σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και συνεχίζει σταθερά με τη συμπερίληψη και δημοτικών σχολείων. Στόχος του προγράμματος είναι να εντάξει τα ανθρώπινα δικαιώματα στην καθημερινή ατζέντα των σχολικών μονάδων, αλλά και στα σπίτια των μαθητών/τριων, μέσω της καλλιέργειας συμπεριφορών και στάσεων που θα συμβάλουν στο σεβασμό, την κατανόηση και την προάσπιση αυτών των δικαιωμάτων. Επιπλέον, η παρέμβαση επιδιώκει την διαμόρφωση μιας κουλτούρας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εντός της σχολικής κοινότητας μία ώστε, με βάση τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να επιτευχθεί η συμπερίληψη, η ανοχή και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και παράλληλα να εξαλείφει ο εκφοβισμός, οι διακρίσεις και ο ρατσισμός.

Ερευνητικά ερωτήματα σε αντιστοιχία με το σκοπό

Η παρούσα διδακτορική διατριβή, έχει σκοπό να χαρτογραφήσει τον αντίκτυπο που μπορεί να έχει η ΕΑΔ σε παιδιά δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γ' Γυμνασίου). Η έρευνα θα εστιάσει σε παιδιά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γιατί σε αυτήν τη βαθμίδα παρατηρείται μεγαλύτερο κενό δράσεων στον Ελληνικό χώρο, όσο και εξαιτίας ορισμένων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Η εφηβική ηλικία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό στάδιο ανάπτυξης του ανθρώπου κατά το οποίο οι νέοι άνθρωποι ξέκαναν να εξερευνούν τις ταυτότητές τους και τον/τους κοινωνικό/ούς τους ρόλο/ους και την/τις θέση/σεις τους εντός της κοινωνίας. Η διδασκαλία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σε αυτό το στάδιο, αφού μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο σχηματισμό τόσο της ηθικής τους υπόστασης, όσο και των ικανοτήτων τους να αναζητήσουν μετασχηματιστικές αλλαγές (M.Devonald et al, 2020).

Ανάμεσα στις τάξεις της συγκεκριμένης βαθμίδας, επιλέχθηκε το γυμνάσιο επειδή το γυμνάσιο έχει μικρότερη πίεση και μεγαλύτερη ευελιξία, λόγω της μη άμεσης σύνδεσής του με τις πανελλαδικές εξετάσεις. Από τις τάξεις του γυμνασίου επιλέχθηκε η τελευταία τάξη (Γ') , αφενός γιατί τα παιδιά της τάξης αυτής είναι πιο πιθανό να έχω ασχοληθεί ξανά στο παρελθόν με αντίστοιχα ζητήματα και να υπάρχει μια προγνώση, και αφετέρου διότι στη συγκεκριμένη τάξη εκτός από τη μια διδακτική ώρα την εβδομάδα που οι μαθητές/τριες παρακολουθούν εργαστήρια δεξιοτήτων, υπάρχει και το μάθημα το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής αγωγής όπου μπορεί να δοθεί χώρος σε σχετικές με την έρευνα συζητήσεις και

δράσεις. Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει πως η δράση αφορά αποκλειστικά αυτές τις διδακτικές ώρες.

Αναλυτικότητα, η έρευνα θα εστιάσει σε δικαιώματα που σχετίζονται με την ελευθερία του ατόμου και συγκεκριμένα: α) την ελευθερία της γνώμης, της έκφρασης και του τύπου (αρ. 18 & 19 της ΟΔΑΔ) και β) την ελευθερία της συνείδησης και της θρησκείας (αρ. 18 της ΟΔΑΔ).

Για την υλοποίηση της έρευνας επιλέχθηκαν αναγνωρισμένα ερευνητικά εργαλεία(αναλύονται παρακάτω) που θα εφαρμοστούν σε παιδιά 14-16 ετών, με στόχο να μετρηθούν τα αποτελέσματα, να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και να επιβεβαιωθούν ή να καταρριφθούν οι ερευνητικές υποθέσεις. Πιο συγκεκριμένα, τα ερωτήματα που θα επιχειρήσει να απαντήσει η εν λόγω έρευνα αφορούν:

- Τι αποτέλεσμα και τι αντίκτυπο είχε η υλοποίηση του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (το οποίο εστιάζει στα προαναφερθέντα δικαιώματα και ελευθερίες) σε παιδιά Γ' γυμνασίου;
 - ο Σε επίπεδο γνώσεων
 - ο Σε επίπεδο απόψεων και αντιλήψεων
- Πως επηρεάζει ένα τέτοιο πρόγραμμα τους μαθητές/τριες, τους εκπαιδευτικούς, τη σχολική μονάδα/ «κοινότητα»;
- Θα ήταν χρήσιμη η ενσωμάτωση τέτοιων προγραμμάτων στο πρόγραμμα σπουδών;

Ορισμένα επιμέρους ερωτήματα που προκύπτουν και θα διερευνηθούν είναι:

- Γνωρίζουν οι μαθητές/τριες τι είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα; Γνώριζαν εκ των προτέρων τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που επεξεργάστηκε η συγκεκριμένη δράση; Ποιά η προϋπάρχουσα γνώση και πως αυτή αποκτήθηκε; Τι προστέθηκε σε αυτήν μετά την παρέμβαση;
- Τι επίδραση μπορεί να έχει στην καθημερινότητά τους και σε βάθος χρόνου η εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα;
- Τι διαφορές υπάρχουν στις απόψεις των μαθητών/τριών που έχουν και που δεν έχουν συμμετάσχει σε τέτοιες δράσεις;
- Πλειονοτικοί και μειονοτικοί (μετανάστες, πρόσφυγες, κ.ά.) μαθητές/τριες κατανοούν και ασκούν ισότιμα τα δικαιώματά τους;

Παράλληλα και μέσα από την κάλυψη σημαντικού μέρους της βιβλιογραφίας, έχουν διαμορφωθεί και οι παρακάτω ερευνητικές υποθέσεις που μένει να διαπιστωθεί εάν και κατά πόσο θα επαληθευτούν μέσα από την έρευνα:

- Το πρόγραμμα αναμένεται να έχει θετικό αντίκτυπο κυρίως σε επίπεδο γνώσεων και δευτερευόντως σε επίπεδο απόψεων, αντιλήψεων, συμπεριφορών
- Πιθανολογείται πως θα επιφέρει θετική επιρροή στους μαθητές/τριες και θετική αλλά με δυσκολίες κατά τους εκπαιδευτικούς.
- Η ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων προβλέπεται να χαρακτηριστεί χρήσιμη και δυνατή (υπό προϋποθέσεις)

Μεθοδολογία – Χρόνοι

Πρόκειται για μια συμμετοχική έρευνα πεδίου, όπου η ερευνήτρια θα πραγματοποιήσει μια συμμετοχική παρατήρηση. Επιπλέον, η έρευνα θα είναι πειραματική, καθώς θα υλοποιηθεί ένα πρόγραμμα, τα αποτελέσματα του οποίου θα μετρηθούν και θα συγκριθούν με εκείνα ομάδας ελέγχου, όπου δε θα έχει γίνει η εφαρμογή. Γενικά, η παρούσα έρευνα συνίσταται σε παρέμβαση μικρής κλίμακας και στην αξιολόγηση της παρέμβασης αυτής. Αποτελεί, δηλαδή, μια μελέτη συμμετοχική και αυτό-αξιολογική, που στοχεύει στην αύξηση συγκεκριμένων γνώσεων σχετικά με μια κατάσταση.

Σε ό,τι αφορά το ερευνητικό κομμάτι, θεωρήθηκε σκόπιμο να διαμορφωθεί από την αρχή ένα πρόγραμμα, να εφαρμοστεί σε μια σχολική μονάδα και στη συνέχεια να πραγματοποιηθεί μέτρηση των αποτελεσμάτων του, αλλά και σύγκριση με την ομάδα μαθητών/τριών που θα αποτελεί τη μονάδα ελέγχου. Επίσης, κρίθηκε πως θα ήταν θετικό να γίνει μια μέτρηση (μέσω ερωτηματολογίων) εκ των προτέρων που να αποτυπώσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις, απόψεις και αντιλήψεις, σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Σχετικά με τα ερευνητικά εργαλεία, για την παρούσα έρευνα θα γίνει χρήση ποσοτικών και ποιοτικών εργαλείων, όπως συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια, για τη συλλογή αντίστοιχων δεδομένων. Συγκεκριμένα, θα μοιραστούν ερωτηματολόγια πριν και μετά την έρευνα δράσης. Κατά την υλοποίηση της δράσης θα υπάρξει συμμετοχική παρατήρηση και τήρηση ημερολογίου. Έπειτα, θα διεξαχθούν ημι-δομημένες (υπό μορφή συζήτησης) συνεντεύξεις με τους μαθητές/τριες, αλλά και με εκπαιδευτικούς. Τα ερευνητικά εργαλεία θα αναλυθούν εκτενέστερα στη συνέχεια.

Η δράση που θα υλοποιηθεί αφορά συγκεκριμένα δικαιώματα, στο φάσμα των ελευθεριών. Η επιλογή των δικαιωμάτων έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

1. προ-γνώση των παιδιών: π.χ. τόσο από το μάθημα «Αγωγή του Πολίτη», όσο και από το μάθημα της Γλώσσας του δημοτικού,
2. επικαιρότητα: λ.χ. κακή κατάταξη της χώρας σχετικά με την ελευθερία του λόγου και του τύπου, προσφυγική κρίση/ εισροή αλλόθρησκων πληθυσμών, η ετήσια έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για τη χώρα κ.λπ.
3. επιλέχθηκαν δικαιώματα που υπάρχουν τόσο στη Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όσο και στη Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού(αρ. 12-14, 37 & 39).

Με γνώμονα τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη τόσο το διαθέσιμο χρόνο που δεν επιτρέπει την ταυτόχρονη εστίαση σε πολλά δικαιώματα, όσο και τα ενδιαφέροντα της ερευνήτριας, επιλέχθηκαν τα εξής δικαιώματα για την διδακτική παρέμβαση:

- I. Ελευθερία της έκφρασης και του τύπου
- II. Ελευθερία της συνείδησης και της (επιλογής και αλλαγής) θρησκείας

Διδακτικές ώρες παρέμβασης και πιλοτική έρευνα

Όσο αφορά τις διδακτικές ώρες που θα χρειαστούν για την εφαρμογή, υπολογίζεται πως θα χρειαστούν για την παρέμβαση περίπου 20 διδακτικές ώρες. Επιπλέον, θα χρειαστεί χρόνος για τη διενέργεια των συνεντεύξεων, ο οποίος εξαρτάται από το πλήθος των συνεντευζιζόμενων. Η συνολική διάρκεια υλοποίησης θα είναι μερικούς μήνες και δε θα ξεπερνάει το ένα σχολικό έτος. Τέλος, η πιλοτική έρευνα θα γίνει σε μικρότερο αριθμό παιδιών, της ίδιας ηλικιακής ομάδας, και θα έχει μικρότερη χρονική διάρκεια.

Ζητήματα Δεοντολογίας και Δειγματοληψία

Πριν την έναρξη της επιτόπιας έρευνας θα πραγματοποιηθεί ενημέρωση των σχολικών μονάδων, των εκπαιδευτικών, των γονέων και των μαθητών/τριών, μέσω συζητήσεων, αλλά και με έντυπο ενημερωτικό υλικό. Επιπλέον, θα μοιραστούν προς υπογραφή έντυπα συναίνεσης, όπου θα διατυπώνονται δεσμεύσεις για την ανωνυμία και την εθελοντική φύση της συμμετοχής. Θα είναι σαφές εξ αρχής πως με το τέλος του σχολικού έτους θα ολοκληρωθεί και η έρευνα. Τέλος, θα αναφερθεί πως η έρευνα, μετά την ολοκλήρωσή της, θα είναι διαθέσιμη και προσβάσιμη.

Θα γίνει εξ αρχής προσπάθεια δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης και ασφάλειας, το οποίο θα ισχύει και θα ενισχύεται καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, οι μαθητές/τριες θα λάβουν τη διαβεβαίωση πως η ερευνήτρια δεν πρόκειται να προβεί σε επιπλέον μελλοντικές ενέργειες, χωρίς προγενέστερη ενημέρωση. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται η μείωση πιθανού άγχους εκ μέρους

των ανηλίκων για τη μελλοντική έκβαση της διεξαγόμενης έρευνας. Αξίζει επιπλέον να αναφερθεί ότι δε διαφαίνονται κίνδυνοι συναισθηματικής και ψυχολογικής φύσης από τα ερωτηματολόγια και τις ερωτήσεις των συνεντεύξεων, καθώς οι ερωτήσεις αποσκοπούν στο να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίον οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα και να εκφράσουν ελεύθερα τα ίδια τα παιδιά τις απόψεις και τις αντιλήψεις τους.

Φάσεις έρευνας

Η φάσεις της έρευνας είναι οι εξής: πιλοτική έρευνα, κύρια έρευνα και σύγκριση αποτελεσμάτων. Εντός των σχολικών μονάδων και πριν την υλοποίηση της πιλοτικής ακόμα έρευνας, θα πραγματοποιηθούν ενημερωτικές συζητήσεις και θα δοθεί ενημερωτικό υλικό. Επιπλέον, οι γονείς θα λάβουν στοιχεία επικοινωνίας της ερευνήτριας, ώστε να μπορούν να ζητήσουν επιπλέον πληροφορίες ή και να θέσουν κάποια ερωτήματα. Επίσης, θα διανεμηθούν και τα έντυπα συναίνεσης. Τέλος, θα ενημερωθούν και οι μαθητές/τριες με στους οποίους θα δοθεί ο χρόνος για συζήτηση, ερωτήσεις και για τη δημιουργία ενός θετικού κλίματος, ως αρχή εγκαθίδρυσης ενός εμπιστευτικού πλαισίου ασφαλείας που είναι επιθυμητό και αναγκαίο για τη διεξαγωγή οποιασδήποτε έρευνας όπου συμμετέχουν ανήλικοι.

Η πιλοτική έρευνα θα πραγματοποιηθεί με προβολή των βίντεο, με εφαρμογή μερικών εκ των ερευνητικών εργαλείων (τέσσερα: ένα γενικό και τρία ειδικά, ένα για κάθε επιλεγόμενη ελευθερία), σε παιδιά της ίδιας ηλικιακής ομάδας, αλλά σε μικρότερη χρονική διάρκεια (ένα μήνα κατά προσέγγιση). Στη συνέχεια, θα ξεκινήσει η κύρια έρευνα που θα αποτελείται από την αρχική καταμέτρηση μέσω ερωτηματολογίων, την εφαρμογή των ερευνητικών εργαλείων, τη συζήτηση/συνέντευξη τους μαθητές/τριες και την τελική καταμέτρηση των αποτελεσμάτων (μέσω ερωτηματολογίου). Κατά τη διάρκεια της υλοποίησης θα συλλέγονται και δεδομένα που θα προκύπτουν μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης. Έπειτα, θα γίνει προσέγγιση της ομάδας ελέγχου και αφού ακολουθηθούν τα ίδια βήματα σχετικά με την ενημέρωση και την καλλιέργεια ενός θετικού κλίματος, θα μοιραστούν ερωτηματολόγια που θα βοηθήσουν στη συλλογή δεδομένων, τα οποία θα συγκριθούν με αυτά της ομάδας υλοποίησης της δράσης. Η έρευνα θα ολοκληρωθεί με την αποτύπωση των αποτελεσμάτων και τη δυνατότητα γνωστοποίησης αυτών στους συμμετέχοντες.

Ζητήματα οργάνωσης της έρευνας και Ερευνητικά εργαλεία

Οι μέθοδοι καταγραφής των δεδομένων που θα συλλεχθούν κατά την έρευνα, θα είναι οι παρακάτω:

- Η τήρηση ημερολογίου: εκεί θα καταγράφει αποκλειστικά η ερευνήτρια σημειώσεις και παρατηρήσεις που προέκυψαν κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος, ανά ημέρα διεξαγωγής της έρευνας
- Η χρήση προγράμματος SPSS για τα δεδομένα που θα προκύψουν από τα ερωτηματολόγια τόσο της ομάδας εφαρμογής, όσο και της μονάδας ελέγχου
- Καταγραφή απαντήσεων και πληροφοριών κατά τη διάρκεια ομαδικών συζητήσεων/ συνεντεύξεων με τα παιδιά και με τους εκπαιδευτικούς, που θα διαχωριστούν με βάση τους άξονες της συζήτησης

Όλες οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου είναι διατυπωμένες με σαφήνεια και στοχευμένες (ως προς το περιεχόμενο), ώστε να συμβάλουν στην απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Χρησιμοποιείται απλό και κατανοητό λεξιλόγιο, έχουν μια συνοχή και με τις απαραίτητες αποστάσεις ώστε να μην είναι κουραστικό οπτικά. Οι ερωτήσεις που επιχειρούν να αναδείξουν τις απόψεις και αντιλήψεις των μαθητών/τριών βρίσκονται προς το τέλος του ερωτηματολογίου, καθώς ενδέχεται να θεωρηθούν πιο προσωπικές και ευαίσθητες ερωτήσεις και ως τέτοιες είναι προτιμότερο να είναι προς το τέλος και όχι κατά την αρχή (Dillman, 2000). Αξίζει να σημειωθεί πως για την πλειοψηφία των ερωτήσεων (11) που έχουν χρησιμοποιηθεί υπήρξε επιρροή από το ερωτηματολόγιο «IEA Civic Education Study Technical Report» (Schulz, Sibberns et al, 2004) και έγιναν ορισμένες αλλαγές, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας. Οι υπόλοιπες ερωτήσεις είναι παρεμφερείς με ερωτήματα αντίστοιχων ερευνών πεδίου (4) και άλλες (2) είναι απόρροια των ερωτημάτων που θέτει η πλατφόρμα Compass, μια Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την εκπαίδευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η παρατήρηση θα είναι συμμετοχική, με στόχο όμως να εξασφαλιστεί η κατά το δυνατόν μικρότερη επιρροή στη συμπεριφορά των μαθητών/τριών. Οι σημειώσεις θα γίνονται με γραπτή καταχώρηση και όχι με οπτικοακουστική υποστήριξη, ούτως ώστε να περιοριστεί η επίδραση στους μαθητές/τριες και να μην τεθούν ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων. Η περιγραφή θα επικεντρωθεί στις αντιδράσεις και τις αλληλεπιδράσεις των συμμετεχόντων κατά την υλοποίηση της δράσης. Το ημερολόγιο θα τηρείται καθημερινά και θα διακρίνεται σε τρία μέρη:

1. περιγραφικές σημειώσεις: όπου θα καταγράφονται γεγονότα, καταστάσεις και περιστατικά ενδιαφέροντος, με χρονολογική σειρά
2. θεωρητικές σημειώσεις: όπου θα επιχειρείται να δοθεί μια πιθανή ερμηνεία των περιγραφικών σημειώσεων

3. μεθοδολογικές σημειώσεις: όπου θα διατυπώνονται πιθανόν προβλήματα, αστοχίες, προβληματισμοί και πιθανές προεκτάσεις, σχετικά με τη μεθοδολογία της έρευνας.

Σε ό,τι αφορά το ερευνητικό εργαλείο της συνέντευξης, αυτές θα είναι ημιδομημένες ατομικές και ομαδικές. Μέσω των ημιδομημένων συνεντεύξεων επιχειρείται να αναδειχθούν οι οπτικές, οι απόψεις και η εμπειρία των μαθητών/τριών και των εκπαιδευτικών από την υλοποίηση της δράσης. Η διάρκεια των συνεντεύξεων θα κυμανθεί από 20-40 λεπτά και τα αναλυτικά πρωτόκολλα θα κατατεθούν στη σχολική μονάδα μαζί με την αίτηση, σε ξεχωριστό αρχείο.

Οι κύριοι θεματικοί άξονες των συνεντεύξεων με τα παιδιά θα είναι:

- Γενικές ερωτήσεις και δημογραφικά στοιχεία
- Προ-γνώση
- Το βίωμά τους από τη δράση
- Σκέψεις για την ΕΑΔ
- Πιθανές οι αλλαγές στις σκέψεις και τις αντιλήψεις τους
- Προτάσεις, αξιολόγηση της δράσης κ.λπ

Οι κύριοι θεματικοί άξονες των συνεντεύξεων με τους εκπαιδευτικούς θα είναι:

- Γενικές ερωτήσεις και δημογραφικά στοιχεία
- Προ-γνώση
- Το βίωμά τους από τη δράση και πιθανές αλλαγές
- Σκέψεις για την ΕΑΔ
- Προτάσεις, αξιολόγηση της δράσης

Πέρα από τα ερευνητικά εργαλεία, θα παρουσιαστούν και τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για την υλοποίηση της δράσης, η περιγραφή των οποίων επίσης θα δοθεί σε έγγραφη μορφή στη σχολική μονάδα πριν την έναρξη της δράσης. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα θα περιλαμβάνει την παρουσίαση κάποιων βίντεο γενικά για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1) και ειδικά για τις ελευθερίες όπου θα εστιάζει η δράση (2), καθώς και την υλοποίηση διαδραστικών δράσεων. Οι δράσεις

1 <https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/> ,
<https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/born-free-and-equal.html> ,
<https://gr.humanrights.com/voices-for-human-rights/human-rights-organizations.html> ,
<https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/fair-and-free-world.html>

2 <https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/freedom-of-expression.html> ,
<https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/freedom-of-thought.html> ,
<https://gr.humanrights.com/what-are-human-rights/videos/no-torture.html>

αυτές θα χωρίζονται στις γενικές (για όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα) και σε ειδικές (εστιασμένες σε συγκεκριμένες ελευθερίες και δικαιώματα). Μετά από κάθε δραστηριότητα θα ακολουθεί συζήτηση. Παρακάτω παρατίθεται μια ονομαστική αναφορά των δράσεων, ενώ σε συνημμένα με την παρούσα αίτηση αρχεία δίνεται η αναλυτική περιγραφή κάθε δραστηριότητας.

- Γενικά (εκτός των βίντεο):
 - «Η δύναμη των λουλουδιών (Flower Power)»
 - «Παιχνίδι σχημάτισε τι λέξη (“Draw-the-word” game)»
 - «Ποιος είμαι (“Who am I?”) »
 - «Παίζοντας με τις εικόνες (Playing with pictures)»
 - Παντομίμα
- Ειδικές (εκτός των βίντεο):
 - «Σύντομη ημερομηνία λήξης (Soon to be outdated)»
 - «Το πρωτοσέλιδο»
 - «Δημιουργώντας συνδέσεις (Making links)»
 - «Ένα τζαμί στοSleepyville»
 - «Όταν έρθει το αύριο (When tomorrow comes)»
 - «Εκτός πλαισίου»

Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης της παρέμβασης

Αναφορικά στο χρονοδιάγραμμα της έρευνας στο πεδίο, αυτό έχει ως εξής:

- Από τον Σεπτέμβριο έως το Μάιο: Γνωριμία και ενημέρωση, πιλοτική έρευνα, συμμετοχική παρατήρηση, υλοποίηση προγράμματος, ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, τήρηση ερευνητικού ημερολογίου
- Οκτώβριο έως Απρίλιο: συμμετοχική παρατήρηση, υλοποίηση προγράμματος, τήρηση ερευνητικού ημερολογίου
- Μαΐο έως Ιούνιο: Συνεντεύξεις

Προσδοκώμενα αποτελέσματα και Συμβολή στην προώθηση της εκπαίδευσης κ της επιστήμης

Η παρούσα ερευνητική μελέτη προσδοκά να αναδείξει τη σημαντικότητα που έχει η διδασκαλία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς θέλει να αποδείξει πως αυτή μπορεί να συμβάλει θετικά στην απόκτηση γνώσεων και την αλλαγή απόψεων προς μια κατεύθυνση σύμφωνη με τα δικαιώματα αυτά. Επίσης, η έρευνα ευελπιστεί να αποδείξει πως η διάδοση και προώθηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μέσω της εκπαίδευσης μπορεί να είναι ευεργετική για τους μαθητές/τριες και να έχει θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία του σήμερα και του αύριο. Άμεσος στόχος, επιπλέον, είναι

η παρουσίαση του ζητήματος από τη μεριά των μαθητών/τριών, μέσω της εστίασης στο πως οι ίδιοι αντιλαμβάνονται το θέμα και αλληλεπιδρούν με αυτό.

Σύμφωνα με άλλες έρευνες στο πεδίο, τα παραπάνω προσδοκώμενα αποτελέσματα φαίνονται ρεαλιστικά. Ωστόσο, υπάρχουν μελέτες που τονίζουν πως είναι πιο εφικτό να επιτευχθεί η αύξηση των γνώσεων των μαθητών/τιών σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, παρά η επίτευξη της αλλαγής των στάσεων και συμπεριφορών που έχουν οι μαθητές/τριες, χωρίς όμως να αποκλείεται τίποτα από τα δύο. Επίσης, οι έρευνες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα στο πεδίο δείχνουν πως είναι πιθανό να προκύψουν απορίες ή και αντιδράσεις κυρίως από γονείς, αλλά και από εκπαιδευτικούς πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της έρευνας (Covell K. and Howe R. B., 1999 ; Ramírez A.M., 2018 ; Cassidy C., Brunner R. and Webster E., 2014 ; Struthers A. E. C., 2015). Σε κάθε περίπτωση, θα δίνονται απαντήσεις σε κάθε ερώτηση και θα επιχειρείται πάντα η επίλυση των όποιων διαφορών μπορεί να προκύψουν.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amadeo Jo-Ann, Judith Torney-Purta, Rainer Lehmann, Vera Husfeldt, and Roumiana Nikolova (2002), "Civic Knowledge and Engagement An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen Countries", The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Amsterdam, The Netherlands
- Barton K.C. (2015), Young adolescents' positioning of human rights: Findings from Colombia, Northern Ireland, Republic of Ireland and the United States, *International Education* 2015, Vol. 10(1) 48–70
- Becker A. (2021), Decolonial human rights education: changing the terms and content of conversations on human rights, *Human Rights Education Review – Volume 4*(2)
- Cassidy C., Brunner R., Webster E. (2014), Teaching human rights? 'All hell will break loose!' *Education, Citizenship and Social Justice*, Vol. 9(1) 19–33
- Council of Europe (2017), *LEARNING TO LIVE TOGETHER: Council of Europe Report on the state of citizenship and human rights education in Europe*. In accordance with the objectives and principles of the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights
- Covell K. and Howe R. B. (1999), "The impact of children's rights education: A Canadian study", *the International Journal of Children's Rights* 7: 171–183, Kluwer Law International. Printed in the Netherlands.

- Daniels S.J. (2018), Global Citizenship Education and Human Rights in Scottish education: An analysis of education policy, *Citizenship, Social and Economics Education*, Vol. 17(2) 85–99
- Devonald M. et al (2020), “Human rights education in humanitarian settings: opportunities and challenges”, *Human Rights Education Review*, Vol. 4
- Dillman, D. A. (2000). *Mail and Internet surveys: The tailored design method* (2nd ed.). New York, NY: Wiley
- Keet, A (2015) *It is Time: Critical Human Rights Education in an Age of Counter-hegemonic Distrust*. *Education as Change* 19(3): 46-64.
- Ramírez A.M. (2018), Education for Citizenship and Human Rights and the Impact of Neoconservative Catholic Influences in Spain, *Human Right Education Review*, Volume 1, No 1
- Schulz W., Sibberns et al (2004), *IEA Civic Education Study Technical Report*, International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Amsterdam, The Netherlands
- Struthers A. E. C. (2015), “Educating About, Through and For Human Rights in English Primary Schools: a failure of education policy, classroom practice or teacher attitudes?”, LLM Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy University of Warwick School of Law, Social Sciences Department
- Zaragas Ch. and Pliogou V. (2018), Human Rights and Values: Introduction, Structure and Application of a Physical Education Program Promoting the Concepts of "Responsibility, Respect" and Motor Skills Performance in six-year-old children, *European Journal of Education Studies*, Vol. 4, Issue 7

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Διεθνής Αμνηστία (2019), «Εγώ κι Εσύ Μαζί: Οδηγός για Εκπαιδευτικούς – Δραστηριότητες – Τεχνικές», Ελληνικό Τμήμα Διεθνούς Αμνηστίας, Αθήνα 2019
- Ζάραγκας Χ. (2019), “Ανθρώπινα Δικαιώματα και Αθλητισμός- Ολυμπισμός” εντός του “Ανθρώπινα Δικαιώματα και Εκπαίδευση”
- Ζεργιώτης Α. (2019), “Η Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα και η ατζέντα των 17 στόχων του ΟΗΕ”, εντός του “Ανθρώπινα Δικαιώματα και Εκπαίδευση
- Καρακατσάνη, Δ. (2004). *Εκπαίδευση και Πολιτική Διαπαιδαγώγηση. Γνώσεις, αξίες, πρακτικές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουτσούρη Α. (2019), *Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, «Δημοκρατία και Δικαίωμα στην Εκπαίδευση: Η Ιδιότητα του Πολίτη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Η περίπτωση ενός τυπικού σχολείου της Θεσσαλονίκης*
- Παγώνη Μ. (2007), «Μαθητικά Συμβούλια και σχέση με το νόμο», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος: 99, σελ. 66-76

Πλιόγκου, Β. (2011), «Μαθαίνουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα...παίζοντας και δημιουργώντας τα: Εκπαιδευτικές δραστηριότητες για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας», Δημοσιευμένα Πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Παγκόσμιας Οργάνωσης Πρώτης Αγωγής και Εκπαίδευσης (Ο.Μ.Ε.Ρ.) με θέμα: «Δημιουργικότητα και μάθηση στην πρώτη σχολική ηλικία». Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία 6-8 Μαΐου 2011, σ. 727-737

Ρούκουνας Ε. (1995). Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ».

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

United nations, OHCHR (2020-2024), Fourth phase (2020-2024) of the World Programme for Human Rights Education: [OHCHR | Fourth phase \(2020-2024\) of the World Programme for Human Rights Education](#) (2/12/2022)

IUPS (2008), <https://www.iupsys.net/about/governance/universal-declaration-of-ethical-principles-for-psychologists.html> (3/9/20)

UNESCO, (2014α). Learning to live Together. Paris: UNESCO. Ανακτήθηκε από: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227208e.pdf>

Ηνωμένα Έθνη (1945), Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών <https://unric.org/el/%cf%87%ce%b1%cf%81%cf%84%ce%b7%cf%83-ce%bf%ce%b7%ce%b5/> (29/01/2023)

Ηνωμένα Έθνη (1948), Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα <https://unric.org/el/%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B9-2/>